

Мукаддима

Дар таърихи наватрини миллати тоҷик Паёми Роҳбари давлат – мачмуи таҳлил, арзёбӣ, як навъ ҳисобот, инчунин, натиҷагирӣ аз фаъолияти ҳукумат ва дар ин асос, ироаи тасмимҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва нақшаҳои ҳаётан муҳимми мақомоти олии мамлакат мебошад.

Нуктаи архимедӣ - тақияҳои ҳуҷҷат баҳогузориҳои қори ҳукумат дар соҳаи иқтисод аст.

Вобаста ба ин, дар Паём, дар робита бо равандроҳои бузурги ҷаҳонишавӣ таъкид мегардад: **«Ба шарофати заҳмати содиқонаи мардуми кишвар раванди созандагиву ободкорӣ бомаром идома ёфта, нақшаву барномаҳои пешбинигардида ҷиҳати таъмин намудани рушди устувори иқтисоди миллӣ ва баланд бардоштани сатҳу сифати зиндагии сокинони мамлакат ҳадафмандона амалӣ карда шуданд**

»

(Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон

«

Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ

»

. –Душанбе. Дониш, 2023. – С. 23)

Чунин ҳулоса бо далелҳои эътимодбахш тасдиқ карда мешавад: **«Сарфи назар аз таҳаввулотӣ дар иқтисоди ҷаҳон идомадошта ва таъсири манфии омилҳои берунӣ ба иқтисоди миллии мо, дар натиҷаи татбиқи самараноки ислохоти иқтисодӣ, амалӣ намудани стратегияву барномаҳо ва тадбирҳои зиддибуҳронӣ дар панҷ соли охир рушди иқтисодӣ Тоҷикистон ҳамасола ба ҳисоби миёна дар сатҳи 7,3 фоиз таъмин гардида, мачмуи маҳсулоти дохилӣ аз 71 миллиард ба 115 миллиард сомонӣ**

расид ва ба хар сари аҳоли 1,5 баробар афзоиш ёфт

»

(Хамон чо. – С.4).

Аз муҳимтарин масъалаҳои дигаре, ки дар Паём мавриди баррасӣ қарор дода шуд, вазъи соҳаи маориф ва рушди маърифатнокӣ дар солҳои наздик ва дарозмуддат мебошад. Мавзӯи баҳси мо ҳамин ҷанбаҳо дар бар мегирад.

Эҳёи манзалати хирад

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ханӯз аз рӯзҳои аввали интиҳоб шудан ба мақоми Сарвари давлат, ба масъалаи рушди илм, мактаб ва маориф таваччуи хоса зоҳир намуд.

Давраи роҳбарии мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки ба баҳти миллати тоҷик, зиёда аз чоряк асрро дар бар мегирад, замони гул – гулшукуфии асосҳои бунёдии давлати миллии тоҷикон, аз ҷумла, соҳаи мактабу маориф мебошад.

Агар ба қавли таърихнависон, асри Х – замони салтанати Сомониён, давраи тиллоии таракқиёти илм, адабиёту фарҳанг ёдоварӣ шавад, замони роҳбарии Пешвои миллат дар шароити имконоти навин, бидуни шак, муассиртар, самараноктар ва бузургтар аз он аст. Чунин амал, бо мантиқи сухани Отто фон Бисмарк, ки хангоми муқоламааш ба халқ гуфта буд:

«

Мо нисбати падарони худ беҳтар кӯшиш ва натиҷабардорӣ хоҳем кард!

»

, Ҳамоҳангӣ мекунад.

Ин дастовардҳо дар Паём возех тафсир гаштаанд.

Мухимтарин таъйиноти давлат ва давлатдорӣ таъмини амният (1) ва сиёсати иҷтимоӣ (2) мебошад. Сабаб ва натиҷаи ин ду чузъиёти бо ҳам дар алоқамандӣ, пайвастагӣ, вобастагӣ ва муайянкунандагӣ буда, дар Паём инъикос меёбад: **«дар панҷ соли охир танҳо барои рушди соҳаҳои маориф ва тандурустӣ 36 миллиард сомонӣ равона гардида, ҳиссаи маблағгузори соҳаҳои иҷтимоӣ дар ҳаҷми умумии хароҷоти бучети давлатӣ 44 фоизро ташкил кард**

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Бехтарин инъикоси далелнокии ҳулосаҳои мантиқӣ рақамҳо ҳисобида мешаванд. Исбот кардан, асоснок намудан тавассути аёнӣ, нишон додани натиҷаҳои фаъолият бозгӯкунандаи ҳақиқат мебошанд. Дар Паём ин усул эътиҳодбахш баён мегардад:

«

Дар давраи зикршуда аз ҳисоби ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ 842 бинои муассисаи

таълимӣ барои 382 ҳазор хонанда, аз ҷумла дар соли 2022-юм 190 бинои таълимӣ барои 87 ҳазор хонанда сохта, ба истифода дода шудааст

»

(Ҳамон ҷо. – С.5).

Аз дигар лиҳоз, далелнокии мантиқӣ он аст, ки ҳуди ҳақиқати воқеӣ ҳосияти дарки мустақилро касб мекунад. Тасдиқи он ба сарфи вақт ва кӯшиши маҳз ниёз надорад. Ба забони одӣ, инфрасохтори соҳаи маориф зина ба зина, бо ташаббуси Роҳбари давлат сохта ва дар истифодаи муаллимон, наврасон, ҷавонон, падару модарон қарор дода шудааст. Яъне ин натиҷаҳо ба ҳамагон маълуманд.

Чунин дастовардҳо дар роҳи рост, худ ба худ ба даст намеоянд.

Ҳуди таърих ҳам дар асл падидае нест, ки аз он амал рӯяд. **«Таърих ҳеҷ қорре намекунад. Вай ягон ҳел бойигарии беохир надорад**

»

. Он

«

дар ягон чабха мубориза намебарад!

»

. На

«

таърих

»

, маҳз инсон, инсони воқеӣ, зинда – ана хамин аст, ки хамаи ин корхоро анҷом медиҳад. Хамаи чизро дорад

.

«

Таърих

»

ягон

шахси алоҳида

нест, ки инсон аз он ҳамчун восита барои амалӣ кардани мақсадҳои худ истифода намояд. Таърих ғайр аз ҷаъолияте, ки одам дар он мақсади ҳудро амалӣ мекунад, чизи дигаре

нест

»

.

(

Иқтибос аз

асари В.А. Малинин

«

Философия революционного народничества

»

. –М.: Наука, 1972. – С.211

).

Таърихсоз Инсон аст, ки ба вақту муҳит муҳтаво мебахшад.

Шахсияти муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон номи миллати тоҷик, давлати миллии тоҷиконро машҳури олам сохт. Сиёсати маорифпарварии Пешвои миллат қисмати муҳими ин маъруфият маҳсуб мегардад.

Ҳамзамон, мантиқ ва усули сиёсати Роҳбари давлат, аз ҷумла, дар самти маърифати умумимиллӣ, ба андешаи мо, бар қор унсур асос ёфтааст – **ваҳдати миллӣ (1); ҷаҳду кӯшиши ҳастагинопазир барои рушду тараккии миллӣ (2); ояндабинӣ (3) ва навоариву навагонӣ (4).**

Ҳамагон шояди онанд, ки муносибати Пешвои миллат ба соҳаи илму маориф ҳосияти энциклопедӣ дорад. Бурду боҳт ва тақдири имрӯзу фардои давлатро, пеш аз ҳама, дар сатҳ, сифат ва самарай ҷаъолияти соҳаи маориф мебинад.

Мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, шояд аз нодиртарин раҳбарони сиёсии олам аст, ки бо мардуми одӣ ба тарзи мустақим, рӯ ба рӯ сухбат ва чаласаҳо меорояд. Бо тамоми кишрҳои аҳоли - оғоз аз мактабҳои ибтидоӣ, миёна, олӣ, деҳқонон, коргарон, олимон, кормандони соҳаҳои эҷодӣ, аъзои ҳукумат бо сарфи кимматарин арзиш - вақт, батафсил, таҳассусмандона, бурдборона, бо дарки хусусияти шахсӣ, дараҷаи дониш ва касбияти ҳар кас муошират мекунад. Ба мухтавои нутқи ҳар қадам таваччуҳи махсус зохир менамояд. Бо ин восита меҳодад, тасаввурот ва маълумоти ҳудро оид ба ҳолу аҳвол, сатҳи маърифатнокии онон бозсанҷӣ, ҳулосабарорӣ ва ҷорачӯӣ кунад. Ин усул ва тарзи давлатдорӣ намунаи олии ҳидояткунандаи раҳбарист.

Он нуктаро таъкид бояд кард, ки яке аз мавзӯҳои марказии муҳокимаронии Сарвари давлат, таъкид кардани нақши илм, дониш, мактаб, маориф, касбият ва таҳассусмандӣ дар ҳаёти имрӯза ва ояндаи миллат мебошад.

Ҷаҳонбинӣ, тақдир ва таърих

Бузургтарин ҷоҳеаҳое, ки дар тӯли асрҳо ба сари миллати тоҷик омадаанд, аз зарфияти камтарини дарки оммаи мардум дар қиблаи воқеияти ҳаётӣ сарчашма мегиранд. Одамон тақдирӣ имрӯза ва фардои ҳудро на ба қудрат, тавоноӣ, воқеият, имконоти инсонӣ, ҳолат ва вазъияти ақлонии мавҷудоти соҳибтафаккур, балки ба он тахминҳо ва ҷаҳонбинии ҳаёла мекунад, ки аз доираи мавҷудоти моддӣ берунанд.

Саволе ба миён меояд, ки барои ҷӣ, ҳадди ақал, дар Осиёи Миёна ва умуман Осиёи Бузургӣ Марказӣ, миллати тоҷик нисбат ба дигар халқияту миллатҳо майли зиёдтар ба таваққулу тақдирсолорӣ дорад? Ҳатто намоёндагонӣ аз лиҳози таҷрибаи зиндагӣ варзида ва соҳибмаълумоти он тамоюл ба фарҳангу ҷаҳонбинӣ доранд, ки аз рӯи моҳият, таъйиноти сиёсӣ ва идеологӣ наметавонанд, ба ормонҳои давлатдорӣ миллӣ

созгор бошанд. Дар ин чода бо ҳазорҳо ҷавонони ғумроҳ, ки барои ҳимояи манфиатҳои геополитикии абаркудратҳо дар ҳориҷи мамлакат ҷон медиҳанд, ҳамакидати бунёди ба намоиш мегузоранд. Агар он гурӯҳ (*ҷавонон*) *хонаҳез* ба «ҷиход» раванд, ин гурӯҳ (*зиёиёни миллӣ*) –

«

мағзи миллат

»

)

дар ҷабҳаи сачда пешсафанд.

Дар мушкилоти миллии фарҳангӣ ва ҷаҳонбинии сиёсӣ афтодани миллати тоҷик ҷафат ҷойи таассуф аст. Аммо онро мебоҷад аз лиҳози илмӣ – таърихӣ дарк ва тавассути маърифатикунонӣ ҷораандешӣ кард.

Натиҷабардорӣ ва ҳулоса он аст, ки руҳ ва маънавиёти ғайримиллӣ натиҷаи ҳолати ғуломӣ, адами пуштибони аслӣ – ҳокимияти сиёсии миллати тоҷик дар тӯли ҳазор сол аст.

Ҳуди муносибати ҷаҳонбинии илмӣ (*муайянкунандагӣ, воқеӣ, назарияи дар таҷрибаи зиндагӣ тасдиқгардида, заминӣ*) ва масъалаи ташаккули вазъи руҳӣ (*сиёсӣ, идеологӣ, ахлоқӣ, маънавӣ, ҳуқуқӣ*) ҷафат дар давраи ҷамъияти ибтидоӣ ба тарзи механикӣ, дар ҳолати бетавофути, ғайримаксаднок арзи вучуд мекард. Вассалом.

Падидаи давлат, ҳосияти синфӣ, ҳизбӣ, динӣ, гурӯҳӣ, ба таври истисноӣ, фардӣ дорад. Аммо дар ҳар ҳолат аз паси ин зухуроти иҷтимоӣ миллате меистад. Бо ҳамин имконот миллатҳое, ки аз пуштибонии ҳокимияти сиёсӣ бархӯрдоранд, ба ҳотири субот ва давомнокии ҳамин ҳокимият ақида, ҷаҳонбинӣ ва идеяҳоеро истехсол ва дар ақлои табааи (*раият, фуқаро, банда, мутеъ, фармонбардор, зердаст, хидматгор*. Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.753) худ меқоранд ва парвариш медиҳанд, ки манфиати миллати ҳокимро ҳимоя мекунад. На анғезаи бештар аз онро.

Тахкими чахонбинӣ ва акидаи гуломӣ умри низоми гуломдорино дароз мекунад. Мутаассифона, мо дар ҳаёти рӯзмарра ин ҳолати асрҳо тамдидёфтаи ғоҷазаҳо мебинем.

Аммо

«

вакте расад, гулом дарк кунад, ки ӯ воқеан гулом аст, ӯ дигар гулом нест

»

(А. Шопенгауэр)

.

Моҳияти пайравӣ ва сачдагорӣ ба фарҳанги бегонаро ҳикмат ҳамин аст. Аммо озодшудан аз гуломии акидатӣ ва чахонбинӣ, аз лиҳози илмӣ дарк кардани сабабҳои ҳудибандагӣ аст. Ин вазифаи таърихии ҳокимият, омӯзгор ва омӯзанда мебошад.

Муҳтавои чахонбинӣ ва равандроҳо, ки дар ҷомеаи имрӯзаи мо ҷӯшгон, онҳо дар сатҳҳои гуногун, ба тарзи одӣ «пайравӣ ба фарҳанги бегона» меноманд, падидаи маъмулӣ - гуломии руҳӣ ва акидатӣ аст. Ҷӯш дигаре нест.

Маҳз ҳамин ҳолат, ҳамин чахонбинӣ муҳтавои ғӯфтор ва рафторҳои гуломонаро тавлид, ташвиқ, тарғиб, «асоснок» ва барои мутеъшавӣ ба онҳо истодагариwu якраvӣ мекунад. Аз ин ҷост, ки:

Кова, ки донад задан бар сари Захҳок путк,

Кай шавадаш пойбанд кӯраву сандону дам.

(*Ҳоконӣ*)

Мутаассифона, ин ҳолат, батадрич, чомааро ба мушкилоти ислохнопазир мебарад. Ва кор агар ин асту вазъ ину фикру пеша ин, шояд кавм як замон аз пахлуи тахлили таҷрибаи таърихи фочеаборааш гузарад. Ба атроф нигарад. Ворида андеша гардад, то теша аз решаи хеш баргирад.

Нуктаи низоии бухрони акидати аввали солҳои навадум пуштибонӣ аз назарияи босмачигарӣ ва ҳомӯшии ризоятмандонаи «мағзи миллат» – зиёиён буд. Хамагӣ бо гузашти чанд моҳ, чомаи тоҷик аз назария ба амалияи он –

чиходгарой

рӯ ба рӯ гашт.

Акси садои ҷаҳонбинии зиддимиллӣ дар шаклҳои гуногун имрӯз ҳамчун шабаҳ баръало ба ҷашм меҳӯрад. Ва ба ғӯшҳо мерасад.

Яъне масъалаи ба алангаи ҷанги шаҳрвандӣ фарогирии ҷавонони солҳои шастуму ҳафтодуми асри гузашта, зеро таъсири ақидаҳои муллоҳои ифротӣ мондани онҳо, ҳамчун камбуди бузурги давлат ва давлатдории он замон бояд ба инобат гирифта шавад.

Мусаллам аст, ки агар ҳар як нафар аз эҷодиёти адибону олимони классик ва муосири тоҷик дар доираи муҳтавои барномаи таълимии давр баҳравар мегашт, ҷараёни тарбияи вазифаи асосии худ – муътакидкунониро иҷро карда метавонист, назарияҳои зиддимиллӣ аз захираҳои эҳтимолии қувваҳои ҳаракатдиҳандаи худ маҳрум мегашт.

Давлати миллӣ ва мактаби миллӣ

Таваччуи ғавкулодаи Пешвои миллат нисбат ба ғавқолият, сифат, самараи мактаб ва маориф ҷанбаи бунёди – таърихӣ дорад.

Бузургтарин олимони ҳама давру замон асос гузоштан ва хифз кардани сохти давлатдориро берун аз масъулияти мактаб шиори хушкӯ ҳолӣ ва амали бебунёд ҳисобидаанд.

Ҳанӯз дувуним ҳазор сол қабл, яке аз саромадони ғалсафаи объективии олам Аристотел таъкид кардааст: **«Конунгузор мебояд ба тарбияи ҷавонон аҳамияти ғавкулода диҳад. Маҳз дар давлатҳое, ки ҷунин муносибат нест, ҳудӣ сохти давлатдорӣ зарар мебинад**» (Аристотель. Политика.

–М.: РИПОЛ классик, 2010. –

С.535

).

Ғайласуфи Юнони Қадим, бидуни дудилағӣ, ғаштаву барғашта, хотиррасон мекунад, ки **барномаи таълимӣ, китоби дарсӣ, муҳтавои тарбия, умуман, сиёсати ҳукумат дар соҳаи таълиму тарбия бояд тахти назорати қатъӣ ва қорбарии давлат бошанд**

.

Ӯ бо дилсӯзии маҳз таъкид месозад: **«Оҳир, тарбия бояд ба ҳар як сохти давлатдорӣ мувофиқат намояд. Сифатҳои ба ҳуд ҳоси ҳар як сохти давлатдорӣ, асосан, барои хифзи ҳамон сохти давлатдорӣ хизмат мекунанд**

»

(Ҳамон ҷо. – С. 535).

Дар идомаи суҳан Аристотел таълиму тарбияро ҷанин, асос, ибтидо, сабабгори тавлид ва шаклгирии муҳтавои сохти давлатдорӣ мешуморад:

«

Тарбия аз огоз бунёнгузори сохти давлатдорӣ аст

»

ва

ҷун устоди бузурги одамизод хотиррасон мекунад

:

«

Хама вақт сифати нек шакли хуби сохти давлатдориро таъмин менамояд

»

(Хамон чо. —С.536)

.

Фаромӯш кардан ба фоидаи ояндасозӣ нахоҳад буд, ки **як сабаб дар як ҳолат, дар як шароит ва дар як вазъ натиҷаи якхела ба бор меорад.**

Фақат дар ҳар ҳолат бахонаҳо гуногун мешаванд.

Аммо ин муҳим нест. **Ба гайр аз ин, байни сабаб (1), натиҷа (2), шароити мувофиқ (3) алокаи ногузастанӣ вучуд дорад.** *Сабаб бошад, барои он шаро*

ит

омода гардад,

натиҷа

ба зухуроти бебозгашт мубаддал мешавад.

Чанги шаҳрвандии Тоҷикистони солҳои навадум ҳодисаи осмонӣ ва ғайриҷашмдошт набуд. Анҷари дар ҳамин сарзамин рӯидаи ҳосияти захиҳои гирифта буд.

Роҳбарон ва қувваҳои ҳаракатдиҳандаи зиддимилӣ дастпарварда ва маҳсули ҳамаи мактабҳои аз назорати давлат ва сиёсати давлатдорӣ дурмонда буданд.

Тасдиқи чунин натиҷаи сабабӣ кашфиёт нест. Аз «**умри Хизр дарозтар ва аз мулки Искандар фаротар**» (таъбири Хофиз) аст.

Вобаста ба ин бори дигар мурочиат шавад ба китоби «Сиёсат»-и Арасту, ки мегӯяд: «**Ба хоҳири он ки давлат, дар маҷмӯъ, ҳамагӣ як мақсадро мадди назар дорад, мусаллам аст, ки барои ҳама**

т а р б и я и

я

г о н а в а я к х е л а

лозим аст. Ва гамхориву муносибат ба чунин тарбия мебояд

к о р и

у м у м ӣ

бошад, н а

ш а х с ӣ, мисли он ки дар холи ҳозир хар касе чунин ҳаёл дорад ва он чизе, ки ба сари ӯ меояд

»

(Ҳамон ҷо. – С. 536).

Аристотел назарияи худро дар доираи категорияи «**манфиат**»- и давлатдорӣ, ки асоси онро

а м н и я т, р у ш д

ва

т а р а к к и ё т ташкил мекунад, чунин шарҳ медиҳад:

«

Чизе, ки манфиати умумӣ

(давлатмехварӣ

—

С.Я.)

дорад, мебояд дар

доираи фаъолияти дастачамъӣ халлу фасл гардад

»

(Ҳамон ҷо. – С. 539).

Ба ибораи дигар, ҳуди тарбия ҳамчун мафҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаккули шахсият, дар асоси арзишҳои руҳӣ ва маънавию ахлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, дар замири одамон бедор кардани ҳисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шаҳрвандӣ хизмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат махсуб мегардад.

Давлат ҳамчун субъекти ҳуқуқӣ наметавонад ва ҳуқуқ ҳам надорад, ки дидаву дониста ва бошуурона, дар дохили ҷомеа нисбат ба падидаҳои аз лиҳози тарбия номуваффақ, ки имкон дорад дар ояндаи наздик ва дур ба сохти конститусионӣ, суботи мамлакат хатар эҷод кунанд, бетараф бошад.

Чунин талабот фарогири ҳама кишрҳои ҷомеа аст. Он чунин масъулияти бузургро бар дӯши падару модар, мактабҳои миёнаву олӣ, масъулони соҳаи дин, ҳулоса, кулли ҷомеа мегузорад. Муколамаи байни одамон мебояд дар асоси арзишҳои умумибашарӣ ба мақсадҳои рушди миллии созгор бошад.

Оё гуфтан мумкин аст, ки ин хулосаи нав ё фавқулода аст?

Албатта, не.

Аристотел дар ин маврид нуктаҳои принципалӣ, ба андешаи мо, махсусан муҳимро таъкид месозад, ки онҳоро ҳамчун сармашки фаъолият ба назар нагирифтани мумкин нест: «**Набояд фикр кард, ки хар шаҳрванд худ ба худ аст. Не, ин тавр нест. Хамаи шаҳрвандҳо м а н с у б ба д а в л а т мебошанд. Барои он ки хар кадоми онҳо як ч у з њ и д а в л а т хастанд. Ва гамхории хар кадом бояд парастории хамаро дар назар дошта бошад**

»

(Хамон чо. – С.536).

Шароити воқеии фаъолият

Паём барои ҷомеа ҳамчун сарчашмаи маълумоти аслии мебошад. Вакте одамон дар бораи соҳаҳои гуногуни давлатдорӣ донишҳои хамсон ба воқеият пайдо мекунанд, сарфаҳм рафтани ба моҳияти масъалаҳои ҳаётан муҳим, ки ҳукумати мамлакат барои ҳалли ҷисли он тамоми неру ва имконоти ҳудро сарф кардааст, осон мегардад.

Боиси эътироф, эҳтиром ва қадриносии, ки матни Паём дар ҷаҳорҷӯбаи талаботи илмӣ, бо назардошти таҳаввулот ва дигаргунии мавзӯӣ омода гардида, нуктаҳои аслии он бо истифода аз методи муқоисавӣ – таърихӣ асоснок карда шудаанд: «**Дар 31 соли истиқлоли давлатӣ 3430 муассисаи нави таълимӣ барои қариб якуним миллион хонанда сохта, ба истифода дода шуд. Хол он ки дар 70 соли замони гузашта, ҳамагӣ 3229 муассисаи таълимӣ бунёд гардида буд**

»

. (

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон

«

Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ

»

. –Душанбе. Дониш, 2023. – С.5).

Тоҷикистон бо вучуди бӯҳрони сангини таҳмилӣ, имконоти нӣҳоят маҳдуди захираҳои сӯзишворӣ ва мушкилоти геополитикӣ ба ҷунин дастоварди бузург ноил гардида бошад ҳам, дар арзёбӣ ва ҳулосабарории қори анҷомшуда, усул ва қорбарии хирдамандонаи Роҳбари давлат – ҳеч вақт қаноат нақардан ба натиҷаҳои фаъолият мушоҳида меғардад:

«

Бо вучуди ин, қорҳои то имрӯз дар ин самт амалигардида ҳоло ҳам басанда нестанд

»

(Ҳамон ҷо. –С.5).

Яъне нақшаҳои бузург ҳоло дар пешанд.

Ҳукумати мамлақат меқӯшад, ба инқишофи ҳаматарафаи шахсият – бойигарии маънавӣ, покизагии ахлоқ ва инқишофи қисмонӣ, қи бунёди он дар шароити таҳсилоти миёна гузошта мешавад, минбаъд ҳам таваҷҷуҳи ҳосса зохир намояд.

Инсон – маҳсули ҷамъият ва муносибатҳои ҷамъиятӣ

Ағар одам асноӣ ба дунё омадан мафҳум ва падидаи биологӣ бошад, мартабаи «инсон»,

«

шахс

»

,

«

шахсият

»

кисмат ва махсули ҷомеаи инсониву мухити иҷтимоӣ аст. Тибқи ҳулосаи олимони маъруф

«

...моҳияти инсон истилоҳи мавҳум, номуайян нест, ки ба як шахс мансуб бошад.

Воқеан, одам маҷмуи кулли муносибатҳои ҷамъиятӣ аст

»

.

Одам офаридаи ҷисмонӣ, маводи олии табиат аст. Ҳосияти анатомифизиологӣ ва қонунмандии биологиро дар худ таҷассум мекунад. Ҳамзамон бо ин, **табиат дар шаклгирии муҳтавои ҷаҳонбинии сиёсӣ ва иҷтимоии инсон нақш дошта наметавонад.**

Ам

мо на танҳо забон, шеваи гуфтор, ҷаҳонбинӣ, муносибат ба олами ҳаёт - мухити атроф, балки

аз

«

ҷорӣ

»

ба ду ҷиҳати роҳи ҷаҳонбинӣ ҳам одам аз одам меомӯзад.

Аз тарафи дигар набояд гумон кард, ки муносибатҳои ҷамъиятӣ зухуроти аз инсон дур ва ҷудоғонаанд. Баръакс. Ҳуди муносибатҳои ҷамъиятӣ моҳият, мағз андар мағзи инсонро ташкил мекунад.

Натиҷаи муносибати ҳуди одамон дар асоси ҷаҳонбинӣ дастаҷамъӣ (*ҳамкорӣ, муомила, муошират, табодули афкор, ҳамраҳӣ,*)

шакл мегирад. Маҳз дар асоси муносиботи ҷамъиятӣ ҷанбаҳои дарк (

сарфаҳм рафтан, фаҳмидан

)-и олами атроф (

табиат, ҷамъият, давлат, тамаддун, фарҳанг, дин ва ғ.)

ба вуҷуд меояд.

Чaxonбиниҳо, идеяҳо, ормонҳо, нияту мақсадҳои акидатӣ ба инсонҳо зарурати гурӯхбандии иҷтимоиро дар ҳар шакл ҳидоят мекунад. Асос мегузоранд.

Пас ин террористҳо, ифротгароён, худкушо - дишхо, ансоруллоҳҳои нахзатӣ, салафиҳо, таҳриҳо, унсурҳои зиддимиллӣ кай? Дар кадом ҳолат? Аз кучо пайдо шуданд?

Надоштани дониши бунёдӣ, раҳгумиҳои зиддимиллӣ, фосилагирӣ аз ҷаҳонбинии маорифпарварона дар муҳити муайян – оила, муассисаҳои таълимӣ, корхонаҳо, алоқа бо шахсони ифротгаро сабаб шуд, ки садҳо ҷавон ба гурӯҳҳои террористии байналхалқӣ ҳамроҳ гашта, миллат ва давлати Тоҷикистонро дар арсаи олам бадном созанд. Ва ин ҷараён шиддат гирифта истодааст.

Дар назария ва амалияи таъмини вазъи амнияти давлат, ҳам дар дараҷаи миллӣ ва ҳам байналмилалӣ, се мафҳум ҳамчун истилоҳи қолабӣ (формула) истифода мешаванд: рақиб (1); мақсад ва ниятҳои рақиб (2); қувва ва воқитаҳои таъмини амнияти давлати миллӣ (3).

Таҳлилгар, масъул ва тасмимгир мизон ва таносуби ин се ҷанакро мебоҷад пайваста пайгир бошанд. Дар муддати 24 соат.

Аммо «амният» мафҳуми фардӣ, идоравӣ, соҳавӣ, махсусқунонида ва маҳдуд нест. Таъмини амнияти давлат мафҳуми занҷиравӣ аст. Низомии ягонаи дар меъёрҳои конституционӣ муайяншуда мебошад. Он фаъолияти маҷмуи дастгоҳҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, маърифатӣ, идеологӣ, фарҳангӣ ва монанди инҳоро дар бар мегирад. **Дар занҷир ҳалкаи сустрарин оқибат мешиканад. Ва занҷир таъйиноти ҳудро аз даст медихад.**

Агар аз рӯйи назарияи воқеият, ҳамчун категорияи мантиқ назар кунем – **бадтарин ҳақиқат беҳтар аз беҳтарин раҳгумзаданҳост**

Яъне системаи ягонаи таъмини амнияти миллӣ, ки қисмати асосии онро **мактаб ва маорифи умумӣ ташкил мекунад,**

дар муқобили идеологияи геополитикии ноором сохтан ва шикаст додани давлатҳои миллӣ, номутаносиб будани худро дар амал, дар таҷриба нишон дода истодааст.

Албатта, ҷанг ҳамчун истилоҳ мафҳуми сиёсӣ, ифодакунандаи мақсад ва ҷараёни сиёсӣ барои тағйир додани вазъ ва андозаи истифодабарии манфиатхост. **Ҳамчунон, ҷанг ягона воситаест, ки сифат ва самаранокии системаи сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, илмӣ, таълимӣ, тарбиявӣ, фарҳангӣ ва идеологии як давлат дар он имтиҳон карда мешавад.**

Набудани ҷанг сулҳ аст. Аммо вазъи минтақа ва ҷаҳон, ки Тоҷикистон ҷузъи он аст, ниёз ба шарҳи иловагӣ надорад.

Агар вазъияти маънавӣ – идеологии насли ҷавон дар ҷаҳорҷӯбаи мафҳумҳои баёншуда тафсир гардад, ба манфиати суботи пойдори давлатдорӣ арзёбӣ кардани он мушкил мешавад.

Фаъолияти мактаб, маориф - кӯшишҳои ташаккули ҷаҳонбинии мардум, махсусан ҷавонон, мебояд ба он нуктае раво карда шавад, ки маҳз худ инсон, дониш, ҳирад, ақл ва фаросати ӯ омили хушбахтии ӯст. Халқҳои пешқадами олам, ки имрӯз мусулмонҳо пойбанд ва вобастаи онҳо ҳастанд, барои худ афсона, тасаввуроти гайриодӣ намебофанд. Сачда ба донишу ҳирад мекунад. Ба умеди ғазилат ва донишҳои заминӣ ҳастанд.

Ба гуфти Абуалӣ

Сино, агар ба ҷароғ равоган ҷон бахшад, ба инсон илм.

Инсоне, ки ба илму ҳиради одамон бовар дорад ва ба он таъя мекунад, барои худ ва ҷомеа муфид, ҳадди ақал, безарар аст.

Ҳолат, муносибат, вазъият

Тавре таъкид гардид, мактаб муҳимтарин халка дар занҷири ташаккули ҷаҳонбинии давлатдорӣ миллӣ мебошад. Он муҳтаво ва тарзи фаъолияти шуури ҷамъиятиро асос мегузорад (1), наврасон ва ҷавононро барои шинохти олам, фаъолияти амалӣ – шакли ҳастии ҷомеа ва қонунҳои амалқарди он омода месозад (2).

Аз эҳтимол дур аст, ки бақамолрасии инсон ҳамчунин давраҳо дар зарфияти синнусолӣ, бори дигар пайдо мекарда бошад. Ин масъулияти бузург дар Паём, тавассути рақамҳо дар тағйироту қиёс хотиррасон мегардад:

«

Имрӯз дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар 2 миллиону 300 ҳазор нафар хонандагон ба таҳсил фаро гирифта шудаанд. Соли 1991 ин нишондиҳанда ҳамагӣ 1 миллиону 325 ҳазор нафарро ташкил медод

»

.

(Ҳамон ҷо. –С.5).

Сиёсати Роҳбари давлат дар созишҳои шароити таълимӣ ин воқеиятро ҳам ба назар гирифтааст. Ва дар шумора, суръат ва сифати бунёди боргоҳҳои маърифатӣ, бидуни шак, Тоҷикистон дар минтақа аз ҷумлаи беҳтаринҳост.

Ба тарзи дигар, ҳукумат вазифаи ҳудро барои муҳайё сохтани имконоти воқеии тарбияи насли наврас ва ҷавонон иҷро мекунад.

Аммо таҷрибаи амалӣ нишон медиҳад, ки сифати кори мактаби имрӯза, дониши хонандагон, мутаносибии маърифатнокии шогирдон бо зарфияти синну сол ва дараҷаи таҳсил, бо шароити ҳақиқӣ, ки барои муаллимону талабагон омода гардидааст, дар мувофиқати пурра нест.

Аслан, суҳан на танҳо дар бораи донишҳои бунёдӣ дар соҳаи илмҳои дақиқ меравад. Ин масъала ниёз ба баҳси алоҳида дорад.

Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзӯ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба

таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрҳои грамматикӣ забони модарӣ, ҳуқуқ, умуман, ҷанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Маҳз ҳамин донишҳои маҷмаи шахрвандии насли наврас, ҷавонро нисбат ба мафҳумҳои Миллат, Ватан, Ҳештаншиносӣ ва Худшиносии миллии муайян месозанд. Ҷаҳонбинии ояндагонӣ ҷомеаро ба зиндагии шоиста мутабик ва мувофиқ мекунонад.

Ин камбуди ҷиддӣ, ки маҷрибаи ишора қарор гирифт, ҳатто дар рафти таълим дар курсҳои болоии мактабҳои олии, ки акнун омодагии донишҷӯ ба сифати мутахассис мебошад шинохта шавад, баръало мушоҳида мегардад. Охир, **«мактаб қувваи бузургро менамояд, ки он тақдирӣ халқро ва давлатро дар асоси ҷанҳои ва принсипҳои, ки дар системаи таълими мактабӣ ҳамчун таҳкурсии таъини шудааст, муайян мекунад**

»

(Д.И. Менделеев. Сочинения. Т.1. – М, 1934. – С.153).

Тавачҷуҳ қарда шавад ба ибораҳои **«дар асоси ҷанҳои ва принсипҳои (1) (асос, қонун, усул, бунёд, шарт.**

Русско-таджикский словарь. –М.: Русский язык, 1985. – С.854)

дар системаи таълими мактабӣ (2)

»

.

Принсип, аз ҷумла, дар соҳаи маориф ҳам, талаботи моддаи 1, боби 1–и Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Дар ҳамин асос, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ қарқард ва роҳандозӣ шудаанд. Маҳз аз рӯи талаботи маъмур барномаи таълимӣ қарқард ва китобиҳои дарсӣ навишта мешаванд. Яъне муҳтаво ва ҷараёни таълиму тарбия аз поин то боло, сарфи назар аз шакли молиқият ва мансубияти молии инфрасохтори муассисаи таълимӣ, алоқамандии ногустаниро бо маъсалаҳои бунёдӣ ва суботи давлатдорӣ пайваст мекунад.

Се ҷузъиёт -

қонун (1) - барнома (2) - китобиҳои дарсӣ (3) танзимгари

муҳими ҷаъолияти мактаби миллии мебошанд. Ба талаботи рӯзмарраи ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ – маънавии давлатдорӣ миллии мувофиқат доштани мантиқи таълиму тарбияро ҳамчун талаботи бунёдӣ манфиатҳои миллии таъдиқ менамояд.

Китобиҳои дарсӣ офарандаи инсон аст.

Мутаассифона, замони истиклол, то ба ҳол, натавонист насли нави муаллифони барномаҳои таълимӣ ва китобҳои дарсиро ба майдони эҷоди илмӣ ворид созад. Онҳоро дар байни устодон, шогирдон, маорифпарварон, падару модарон, аҳли чомеа муаррифӣ кунад. Муассир ва соҳибэҳтиром гардонад. Номварӣ, шухрат ва манзалати муаллифони китобҳои то ибтидои солҳои навадумро барқарор намояд. Аз лихози илмӣ ба дилҳо бишинонад. **Гузашта аз он, баъзан китобҳои дарсӣ аз рӯи мазмун ва мундариҷа, аз маводи таълимии хурофотӣ ва бегонапарастии муллоҳои бесалоҳият** (шо яд баръакс

)
фарқ намекунанд.

Баъзе олимоне ҳам, ки дар замони шуравӣ то андозае соҳибэҳтиром буданд, бо навиштани китобҳои дарсӣ, дар замони истиклолият ҷойгоҳи ҳудро, амалан ва бори дигар дар ботлоки фурсатҷӯёнаи ҷаҳонбинии асримиёнагӣ ва хурофотӣ нишон доданд.

Мушкӣ он аст, ки тасаввуроти ғайриилмӣ ва бардурӯғ ақлҳоро дар муҳосира ва сарбастагӣ нигоҳ медоранд. Суиистифодаи наврасону ҷавононро, аз ҷониби унсурҳои зиддимилӣ, осон мегардонанд.

Бидуни шак, ин ҳолат аз бемасъулияти мансабдорони соҳаи илму маорифи мамлакат шаҳодат медиҳад, ки тӯли солҳо, такрор ба такрор, ҳудро дар ҳамин мавқеъ ва дар дараҷаи ҳамин гуна муносибат нишон медиҳанд.

Аз лихози дигар, таълифи ҷунин китобҳои дарсӣ аз камбудии маънавиёт ва руҳияи миллии муаллифоне, ки ба ҳар роҳу восита ҷунин ҳукукро пайдо мекунанд, гувоҳӣ медиҳад.

Вобаста ба ин, хотирнишон бояд кард, ки инсон соҳиби ду нутқ аст: маънавӣ, ҳаёلى, дар шакли хомӯшӣ, вақте инсон дар муқола бо ҳудаи танҳо мемонад (1). Ва берунӣ, зоҳирӣ, шифоҳӣ (2). **Нутқи дохилии инсон афзалтар аз нутқи шифоҳӣ аст. Он ҳуд ба ҳуд, якка ба якка аст. Ҳисоботи Ақл, Адл, Инсоф ва Вичдон дар назди ҳудии Инсон.**

Ҳофиз ба ҳамин муҷодала ишора карда мегӯяд:

Дар андаруни мани хастадил надонам кист,

Ки ман хамӯшаму ӯ дар фиғону дар гавгост?

Аз он ба дайри мугонам азиз медоранд,

Ки оташе, ки намирад, хамеша дар дили мост.

Маликушшуаро Бахори Хуросонӣ (1886 – 1951) «Шохнома»-и Фирдавсиро беш аз сад маротиба мутолиа мекунад. Гаштаву баргашта ба шохкориҳои як хамватани худ, ки дар замони ҳокимияти мустабиди бегонагон, чон дар хатар, умри азизи худро ба шаъну шони миллати тоҷику форс бахшидааст, сари таъзим фуруд меорад. Аз холи хамватанони замони худ, ки умре ба чоплусӣ ва бегонапарастӣ машғул буданд, дилаш зах мекашад. Ва бе каламу коғаз, ба дуриҳои дур менигарад. Худ ба худ, бадохатан ба Фирдавсӣ мурочиат карда, мегӯяд:

Туро сано кунаму бас, ки з-ин дагал мардум,

Хаме надонам як тан, ки мустаҳики саност.

Дарег, ки аз паси умр хизмати ватанӣ,

Надид чашмам як чузв аз он чӣ дил меҳост.

Зи пухтакории агёру хомтабъии кавм,

Чунон бисӯхт димогам, ки дуд аз он бархост.

Баркасди хурофотпарастони замони худ мефармояд:

«Шохнома» хаст беигрок Куръони Ачам,

Рутбаи донои Тӯсӣ, рутбаи пайгамбарист.

Ва андешаи худро чавонмардона хулоса мекунад:

Ба сад нишон, хунар андеша карда Фирдавсӣ,

Наузибилах, пайгамбар аст, агар на Худост.

Мухиммияти сухани Фирдавсиро барои хама даври замон ва то абад бар зидди андешаи гуломӣ таъкид месозад:

Эй ҳаками номӣ, эй Фирдавсии сеҳрофарин,

Эй бар хар фан дар сухан чун марди як фан устод,

Шӯру эҳёи Ватан гар дар дили покат набуд,

Рафта буд аз турктозӣ хастии Эрон ба бод.

Аз ин лихоз, вақте сухан дар бораи тарбия ва таълим меравад, маънои омӯхтан, омӯзонидан, роҳнамоӣ, сарварӣ, ғамхорӣ ва ҳимоя қардани ҳамватанро дорад. Чунин қараён мебояд тамоми ҳаёти инсонро фарогир бошад. Муваффақияти миллат, таъмини амният ва рушди он ба раванд ва натиҷаи ҷамъиятиқунонии (миллиқунонии) андешаи аъзои он вобаста аст.

Дар навиштани китобҳои дарсӣ дар соҳаҳои забон ва адабиёти тоҷик, солхост, ки вазъият ба нафъи манфиати илмӣ ҳалли ҳудро намеебад. Дар ин самт мақсаднокӣ, ба талаботи сохти давлатдорӣ пурра мувофиқат қунондани мундариҷа ва муҳтавои китобҳои дарсӣ ва албатта, масъулиятнокӣ ва иродатмандии милли камтар ба ҷашм мерасад.

Аммо харрӯза кӯдакону наврасон маҳз

аз ҳамин мавод дарс мегиранд.

Магар дар сӣ сол категорияҳои фонетикӣ, морфологӣ, синтаксисӣ, услубӣ, таркиб ва захираи луғавии забони тоҷикӣ нисоятдараҷа тағйир ёфтанд? Муносибат ба мазмун ва муҳтавои эҷодиёти инсонпарваронаи адабиёти классикӣ таҳаввулот пайдо кард?

Дуруст. Давра ба давра дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ дигаргунӣ ба амал меояд. Ин тағйирот мебоҷад дар асоси усулият дар ҳар соҳа инъикос ёбад.

Модоме ки дарки мутахассис, фарзияи беҳтар ва ҳубтар аз пешинаро пайдо карда наметавонад, магар зарурат барои шикастани он ҷизе, ки солҳо омода гашта, дар амалия тасдиқи илмӣ пайдо кардааст, ба талаботи ҷаҳонбинӣ, бо андак кӯшиш, мутобиқ қунондани он имкон дорад, нобуд кардани ҷунин ганҷина ба мақсад мувофиқ аст?

Бошад имрӯз олиме, ки дар сатҳи китобҳои дарсии барои мактаби миёна навиштаи донишмандони маъруф – устод Айнӣ, Абдуррауфи Фитрат, Сайид Ризо Ализода, Тӯракул Зехнӣ, Раҳим Ҳошим, Ҳамид Бақозода, Ҳилол Қаримов, Ҳолик Мирзозода, Шарифҷон Ҳусейнзода, Додочон Тоҷиев, Абдусалом Дехотӣ, Воҳид Асрорӣ, Маҳмадуллоҳ Лутфуллоев, Носирҷон Маъсумӣ, Юрий Бобоев ва бисёр дигарон аз нигоҳи назариявӣ, методологӣ, далелнокии таърихӣ, муносибати системавӣ, сохторӣ, функционалӣ, муқоисавӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, мантикӣ, дар асоси ҷаҳонбинии пешқадам ва созанда асар офарида тавонад? Дар сурати ҷавоби мусбат, мақолаву асарҳои онон бояд намуна бошанд.

Ба андешаи инҷониб, зарур аст, ки китобҳои дарсии нобигаҳои маъруфро ҳамчун асос, бунёд ба ҳисоб гирифта, бо онҳо «шогирдӣ ва ҳаммуаллифӣ» кард.

Китоби дарсӣ навиштан дар илми тоҷик, анъанавӣ беш аз садсола дорад. Дар ин ҷода бояд ҷунон саҳм гузошт, ки мисли муаллифони номдори пешин

«
ангушт газидане ба ёрон монад
»
(
Абусаиди Абдулхайр, асри XI
),
на таассуфу афсӯс.

Махз мутобиккунонии манфиатҳои ҳар шахс ба манфиатҳои умумимиллӣ эҳсоси бузургии ҳамраъӣ ва ватанпарваронаро эҷод мекунад. Мардумони содари аз ҳолати бешууронаи пойбандӣ ба он зухуроте, ки ба манфиати миллат ва Ватани ӯ нестанд, бозмедорад, берун меорад.

Манфиати миллӣ ва маорифи динӣ

Вакте суҳан дар бораи манфиатҳои миллӣ меравад, бидуни шак, **таъмини амнияти миллӣ аз лиҳози сиёсӣ – ҳудудӣ, рушди посухгӯ ба ниёзҳои иҷтимоӣ, хифзи фарҳанг ва тамаддуни миллӣ, сатҳи сифати маънавият ва ҷаҳонбинии миллии мувофиқ ба таъмини давлатдорӣ миллӣ, пешбинӣ, сари вақт ошкор ва хунсо қардани таҳдидҳои ба амнияти миллӣ ҳатарзо** дар назар дошта мешавад.

Дар ҳар сурат таъмини амният ва инкишофи давлат бидуни ҳосияти меҳварӣ пайдо қардани ҷаҳонбинии миллӣ ба мушкilot рӯ ба рӯ мебарорад. Намунаҳои он дар нооромии баъзе кишварҳои минтақа тасдиқи ин гуфтаҳо.

Албатта, фарҳанг зинаи аввали расидан ба манзалати тамаддунии миллат аст. Ва

чузъи таркибии он махсуб мегардад.

Факат бехтарин, устувортарин, машхуртарин намунаҳои фарҳангӣ метавонанд вориди манзалати тамаддунӣ гарданд.

Хангоми омӯзиши гузаштаи халқу миллатҳо мафҳумҳои антропология ва таърихӣ мутаносибан истифода мешаванд. Антропология дараҷаи ҷараёни мутобик гардидани халқҳоро ба шароити муайяни муҳити табиӣ ва маданӣ меомӯзад. Таърих бошад, доира ва мавзӯи васеи таҳқиқот дорад. Миллатҳоеро мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ки аз ҷаҳорҷӯбаи мутобикшавии одӣ ба табиату ҷамъият пештар рафтаанд.

Тоҷикон миллати ҳудкифо ва соҳибтамаддун ҳастанд. Ханӯз ду ҳазор сол қабл, ба ҳоли ҳалқе, ки «зи шири шутур хӯрдану сусмор, тахти қайи орзу қардан»-ашро ханида, бо гурур ба истехзо қашидаанд.

Мавзӯи омӯзиши таърих халқҳоеанд, ки соҳиби орзуву ормон ва нақшаҳои ояндасоз мебошанд. Ва амалӣ қардани онҳо фарҳангу ҳиради ин мардумонро боз ҳам сайқал мебахшад. Зиндагии инсонро ба бехбудӣ ва сулҳу оромӣ раҳнамун мекунад.

Умуман, тасаввурот ва нияту мақсадҳое, ки метавонанд як қизи идеалиро ба ҷоидаи пешрафти ҳаёти воқеӣ амалӣ қардонанд, барои таърих муҳим мебошанд.

Ормонҳое, ки амният ва рушду тараккии миллатро дар шароити рақобатҳои глобалӣ таъмин месозанд, обрӯву манзалати онро дар минтақа ва ҷаҳон таъмин менамоянд, метавонанд, як шакли эътиқод ва боварӣ гарданд.

Дар бисёре аз динҳои милли мақсадгузори барои пешрафти миллат ва кӯшиши амалӣ қардани он як қизи одӣ, муқаррарӣ мисли нафаскашӣ, қардиши хун ва табодули моддаҳо дар организми инсон аст.

Хамзамон бо ин, ба роҳибон ва муридони тавсия дода мешавад, ки таҳлилгар бошанд. Омӯзанд, муайян созанд, ки чӣ чизе дар тӯли таърих сабаби пешравӣ ва ё баръакс, боиси кафомонии миллати онҳо дар рақобат бо намоёндагони халқҳо ва дину оинҳои дигар шудааст? Тавсеаи илму маърифат дар эътиқодоти ин динҳои миллӣ муайянкунандаи дараҷаи наздикшавии диндорон ба эътиқодоти Осмонӣ ҳисобида мешавад.

Аз ин рӯ, мо наметавонем ба андешаи баъзе олимони, ки рушду таракқӣ, ҷаҳонбинии давлати миллиро зухуроти мухтор ва эътиқодоти диниро ҷудо аз он мешуморанд, розӣ шавем.

Истиклолияти давлати миллӣ мафҳуми муқаддас аст. Тамоми шаклҳои шуури ҷамъиятӣ дар давлати мустакил ҳуқуқи ҳузури доранд. **Аммо онҳо бояд дар доираи эътироф ва дастгирии манфиатҳои миллӣ, ҳамчун мафҳуми мустакили этникӣ – фарҳангӣ, ҳудудию сиёсӣ**

ӣ
, шинохт ва ҳифзи арзишҳои аслии тамаддуни миллӣ,
э
ҳоси
дурусти таҳдиду ҳатарҳои дохилию хориҷӣ ба ин ниҳодҳову арзишҳо
, т
аъмини шароити воқеии нигоҳдорӣ ва рушди пояҳои тамаддуни амал кунанд.

Бояд ба инобат гирифт, ки **давлати миллӣ ҳамчун организми зинда дар фазо, ҳама вақт таъйиноти гузаштан аз монеаҳоеро дорад.** Чунин мушкилот ҳам дар дохил ва ҳам дар арсаи байналхалқӣ бешуурона ва аксари вақт бошуурона барои ин ниҳод эҷод мешаванд.

Идеяҳои устувори давлатии миллӣ ва субъектҳои пешбарандандаи он, бояд ҳаммаҷмӯи
ин муассисаи умумимиллӣ - давлат бошанд.

Ҳодимони дин, ба шарофати истиклолияти давлатӣ, оромиву осудагӣ, имкони риояи қулли рукнҳои таъйиншудаи ибодатиро доранд. Аз бехтарин шароит ва имконоти василавӣ бархӯрдоранд. **Зарур аст, ки онҳо дар сафи пеши тарғибгарони манфиатҳои миллӣ – ҳамчун омили муҳими шаклгирии ҷаҳонбинии миллӣ бошанд.** Дар ин роҳ масъулияти бузурги ватандорӣ эҳсос намоянд. Хештаншиносӣ ва худшиносии миллиро дар сарғаҳи имондорӣ гузоранд. Бо ягон баҳона, шиор, назария ва ҷаҳонбинӣ, зери шубҳа мондани манфиатҳои миллӣ - амнияти миллӣ

ва рушди давлатдорӣ, аз ҷаҳлат беш нест.

Ходисаҳои атроф - дар минтақа ва ҷаҳон, хусусан, дар панҷ соли ахир, бори дигар ҳақиқатро исбот кард: миллатҳои зирак динро пеш оварда, намоёндагонӣ миллатҳои хурду бузургро сарҷамъ ва дар якҷоягӣ ҳокимияти сиёсиро ғасб мекунанд. Чун ба мақсад расиданд, дар тақсими ҳокимият на аз рӯи мазҳаб, тариқату шарият, балки аз диди манфиатҳои этникӣ ва милли амал мекунанд.

Содагии мазҳабӣ, қавмӣ, этникӣ, милли ва ҳизбӣ набояд ба ҳазорсолаҳо идома ёбад
арзёбӣ дар илму дониш аст: . Умқи фикрронӣ ва тавони

Киро дар ҷаҳон ҳаст ҳушу ҳирад,

Кучо ӯ фиреби замона ҳӯрад.

(Фирдавӣ)

Ҳулоса

Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон хуччати таърихӣ ва хидояткунанда барои рушди миллат дар самтҳои ҳаётан муҳимми мамлакат мебошад.

Дар он камолоти инсонӣ, ташаккули ҷаҳонбинии бар пояҳои таърихи миллат ва давлатдорӣ миллӣ бунёдгардида, худшиносӣ ва меҳандӯстӣ, бозпаснигарӣ ва ояндабинӣ бо содабаёнӣ ва ифодаҳои рӯшану фасеҳ ифода гардидаанд.

Паём, ки мисли хамешагӣ, бо суҳанҳои озоду муколамавӣ сайкал ёфтааст, сарчашмаи бузурги омӯзиш ва баҳрабардорӣ аз мактаби давлатдорӣ Пешвои ҷовидмақоми тоҷикон аст.

Дар ин хуччати роҳнамо, мавқеъ ва манзалати инсон, маданият ва маърифати ӯ тавассути мактабу маориф – ҳамирмоёи ҷавҳари одамон дар шохроҳи андешаи миллӣ ва бунёди давлати миллӣ дар ҷойи аввал меистад.

Дар мамлакат шароити воқеӣ барои рушди маорифи миллӣ, асосан, омода шудааст. Аммо омили инсонӣ, масъулияти мудирӣ дар соҳаи мафкурасозӣ ҷавобгӯи талаботи замон нест. Натиҷаҳои ғоҷеабори адаби тафаккури миллӣ дар ҷаҳонбинии теъдоди хангуфти ҷавонон, пайвастанӣ онҳо ба созмонҳои ифротиву зиддимиллӣ камбуди ниҳоят ҷиддӣ дар муносибатҳои ҷамъиятии ҷомеаи тоҷик – оила, мактаб, донишгоҳ, корхонаҳо ва муҳит зухур меёбад.

Кори Вазорати маориф, Вазорати фарҳанг, Ҷумҳурии телевизион ва радио, Ҷумҳурии ҷавонон, муассисаҳои марбути тадқиқоти илмӣ Академияи миллии илмҳо, Маркази тадқиқоти стратегӣ, Маркази исломшиносӣ, иттиҳодияҳои эҷодӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ бояд ба шароити «**мубориза барои ҳаёт**» посухгӯ, баробарвазн ба вазъ буда, ғайрияти онон на ба ҳисоботдиҳӣ, балки ба натиҷагирӣ равона гардад.

Мебояд таъсиррасонӣ ба ҷаҳонбинии насли наврас, ҷавонон, кишроҳи гуногуни аҳоли, на танҳо мувофиқ ва мутобиқ ба таҳдиди душман, балки пурзӯртар аз он бошад.

Таълим ва тарбия – муътақидгардонӣ ба ҷаҳонбинии миллӣ, ҳештаншиносӣ ва

худшиносии миллист. Вагарна сарфи беҳудаи вақт аст.

Дар мачмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиклол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ хидоят мекунад ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати миллӣ, албатта, дар ҷойи аввал мебошад. Ин нуқтаи ҳаётан муҳим дар таълимоти Пешвои миллат нақши муайянкунандагӣ дорад.

Консепсияи давлати миллӣ – мачмуи ҷаҳонбинӣ ва амалҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ мебошад, ки дар асоси арзишҳои миллӣ – таърихӣ ва умумибашарӣ бунёд ёфтаанд. Ин таҷрибаи дар амал тасдиқгардидаи миллатҳои пешқадами дунё, собиқаи, ҳадди ақал, ҷорасодила дорад.

Ворид гаштан ба татбиқи консепсияи тарбияи ҷаҳонбинии миллӣ, худшиносӣ ва ҳештаншиносии миллӣ аз муҳимтарин вазифаҳои ҷомеа, аз ҷумла, ҳодимони дин мебошад.

Дар ин раванд олимоне, ки ба навиштани китобҳои дарсӣ ҷалб карда мешаванд, бояд на танҳо донишманди соҳибтаҷриба, дар байни аҳли илм эътирофгардида, ҳамзамон бочасорат, ҳудогоҳ, ҳештаншинос, ватанпараст, соҳибтаҷрибаи худшиносии миллат, руҳбахш, вассофи руҳи тоҷикият, ҳирадситой, масъул, афзояндаи гуруҳ ва ифтихори миллӣ бошанд

Китоб дар ҳар шакле - назмӣ, насрӣ, илмӣ руҳ, тинат, сифати шахсият ва муаррифгари табиати муаллиф аст. Аз дидгоҳи масъулиятшиносонаи Ҳочӣ Ҳусайни Ҳатлонӣ (1868-1917), ки дар ҳақи Аблқосими Фирдавӣ гуфтааст, нависандаи китоб офаридгори қаҳрамонҳо ва созандаи руҳи инсонхост:

Ғар намезад суҳан суҳанвари Тус,

Кучо будӣ Кайкубоду Кайковус?

Агар мардум, аъзои чомеа дар мукобили эҳсосот ва андешаҳои бегонапарастӣ, пайд
хурофотзадагӣ хувияти миллӣ
о накунад, ба
таърихи гузаштаи хеш, эътиқод
ва эҳтироми ғавқулода нагузорад, маҳз бар
давлатдории миллӣ афзалият набахшад, оқибат бозичаи дасти бегонагон хоҳад гашт.

Точикон дар тӯли таърих зиёда аз 13 маротиба (Модҳо, Хахоманишиҳо, Портҳо, Кӯшонӣён, Сосонӣён, Хайтолиён, Тохириён, Сафориён, Сомонӣён, Гуриён, Куртҳои Хирот, Сарбадорҳо, Музаффарӣён) давлатдорӣ кардаанд. Он дар мачмӯъ, беш аз 2236 солро дар бар мегирад. Шикасти ин салтанатҳои бузургу хурд бо ҳамаи мардум, аъён ва ашрофи ҳуди миллати мо сурат гирифтааст. Иллати аслии сукути онҳоро ҷаҳолат ташкил меод.

Давлатдории охириони мо низ метавонист ба вартаи нестӣ ва ин дафъа ба садсолаҳои номаълум ба фано равад. Миллати тоҷикро бори дигар ба гуломӣ кашад. Онро ҳам сабаб катъан ҷаҳолат мебуд.

Аммо бо талошҳои ҷоннисоронаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ин давлат барқарор ва пойдор шуд. Акнун даҳсолаи ҷорӣ он оғоз ёфт. Донишу маърифат асоси пойдории давлати навин эълон гардид.

Ҳамин тариқ, ҷавҳари Паёми Пешвои миллат дар соҳаи маориф аз тарбияи инсонӣ ҳудӯҳ, сохибхирад, эҳёкунандаи фарҳанг ва ифтихори миллӣ, мардонӣ пурқору нақор, муборизу фидокори Ватани мо – Тоҷикистони азиз иборат аст.

С. Ятимов, профессор

Бознашр аз мачаллаи «Илм ва чомеа», №1 (31), соли 2023